

# MUOVI MODERNIN KULUTUSYHTEISKUNNAN SYMBOLINA

Tiina Huokuna

---

1960-luvun kestänyttä ja 1970-luvun alun energiakriisiin päätyttyä nousukautta on usein pidetty Suomessa modernin kulutusyhteiskunnan syntymisen aikana. Tälle vaiheelle on myös etsitty erilaisia symboleja, kuten television ja henkilöautojen yleistymisen tai nuorison esiinmarssi kuluttajina. Myös muovin on katsottu edustavan jotakin kulutusyhteiskunnalle hyvin ominaista.

Miksi juuri muovi? Miksi 1960-luku? Miten muovi ja kulutusyhteiskunta liittyvät toisiinsa? Muovi materiaalina sinänsä ei ollut uutta, mutta uutta oli se, millä tavalla 1960-luvulla muovi tuli osaksi arkielämää ja kotien todellisuutta. Materiaalivalikoiman laajuus, esineiden monipuolisuus ja väripaletin huomattava kasvaminen olivat merkkejä muovin käytön laajenemisesta. Kodeissa muoviesineiden paikka oli ennen kaikkea keittiössä ja kylpyhuoneessa, säilytyksessä ja siivouksessa. Taustaa muovin uudenlaiselle tulemiselle oli muun muassa se, että vuosien 1955–1975 aikana maahan rakennettiin 900 000 uutta asuntoa ja nimenomaan näihin lähiö-Suomen koteihin muoviesineet uudella tavalla asettuivat. Uudet suuret lähiöt suurten kaupunkien laitamilla olivat keskeinen osa rakennemuutosta. Asunto ja asuminen olivat merkittävästi esillä muutosprosessissa.<sup>1</sup>

Tuhannet ja taas tuhannet uudet asunnot olivat varustukseltaan jotakin muuta kuin monien muuttajien maalle taakseen jättämät kodit. Kerrostalojen uusissa asunnoissa oli tavallisesti kylpyhuoneet, keittiössä oli jääkaappi ja olohuoneessa televisio. Vapaa-aika

lisääntyi. Kesämökkejä rakennettiin 1960-luvulla runsaasti. Kesämökkien lisääntymisen liittyi osittain toiseen vuosikymmenen ilmiöön, autoistumiseen.

Modernin kulutusyhteiskunnan muodostumista kuvaa se, että 1960-luvulla kulutuksesta kasvava osa käytettiin liikenteen ja virkistykseen lisäksi asumiseen. Samaan aikaan väheni ravinnon ja vaatetuksen osuus keskimääräisestä kulutuksesta.<sup>2</sup> Asuminen oli yksi 1960-luvun suurista projekteista. On oikeastaan osatotuus, että Suomi olisi muuttanut suuren muuton vuosina maalta kaupunkiin. Suomi paremmin muutti maalta jonnekin sinne välille, eli lähiöihin. Tätä uutta asumisen muotoa ja sen suoraa elämisen muodon seurausta kuvaa Johanna Hankonen uudentyypisenä yhteiskuntamuodostumana, joka koostui tehokkaasti rakennetuista lähiöistä sekä henkilöautoilun tarpeisiin luoduista liikenneväylästä ostopaikoiksi ja automarketteineen.<sup>3</sup>

Asumisen projektiin sitoutuivat valtiotieteen, rahoituslaitosten, rakennusliikkeiden ja tavallisten yksittäisten kuluttajien lisäksi joukko asumiseen liittyvien palvelujen ja ma-



Keittiön muoviesineet 1960-luvulla syntyivät ennen kaikkea ruoan valmistuksen ja säilytyksen avuksi. Varsinkin jääkaapin yleistyessä 1960-luvun puolivälissä erilaiset tiiviöasiat olivat suosittuja, näin sai pieneen tilaan pakattua paljon enemmän. Kuva: Muoviyhdistys.

terian valmistajia ja myyjiä Samalla kun niin monenlaiset elementit inhimillisessä elämässä olivat liikkeessä, oli aika myös hylätä vanhoja tottumuksia ja luoda uusia tilalle. Kuluttaja ilokseen ja hämmästykseseen huomasi vaurautensa kasvavan. Samalla katsottiin, että hänen ei pitä antaa tehdä sitä kontrolloimattomasti, vaan kuluttajaa oli syytä ohjata ja neuvoa monella tapaa. Sota-ajan niukoista vuosista alkanut neuvontajärjestöjen kukoistus jatkui 1960-luvun Suomessa. Nyt vain aiheeksi usein oli vaihtunut asuminen ja monet siihen liittyvät seikat, samoin muovi. Kulutus kaksinkertaistui vuosien 1952 ja 1975 välillä. Jukka Kortin mukaan 1960-luvulla yhteiskunta organisoitui kuluttamisen ympärille, joten on perusteltua puhua kulutusyhteiskunnasta.<sup>4</sup>

Suomessa muovin kulutus kasvoi niin, että suomalainen käytti muovia vuonna 1955 keskimäärin 2,6 kiloa ja 1960-luvun lopussa

keskimäärin 34,5 kiloa. Suomalaiset luvut perustelevat sitä, kuinka muovi oli syntyvän kulutusyhteiskunnan symboli. Siitä oli tullut niin arkinen kuin jopa juhlavakin materiaali ja sitä käytettiin niin kodeissa kuin yhä useammissa kohteissa kotien ulkopuolella. Muovin kulttuurista historiaa Yhdysvaltain näkökulmasta kirjoittanut Jeffrey L. Meikle kuvaa kehitystä, missä rinnakkain ja risteävästi kulkevat muovin yleistymisen, sen lukemattomat lopputuotteet ja alan kriisi 1970-luvulla. Lisäksi hän kuvaa merkityksiä, joita muovilla on mielikuvis- ja kuluttamisen kulttuurissa. Siinä missä muovi tuli Yhdysvalloissa kotien esineiden materiaaliksi jo ensimmäisen ja toisen maailmansodan välisenä aikana, täällä se yleistyi noin sukupolvi myöhemmin. Näin sodan jälkeen syntyneet suuret ikäluokat opettelivat Yhdysvalloissa jo alusta alkaen tuntemaan muovin monenlaisessa käytössä. Suomessa tällainen läpimurto osui 1960-luvun loppuvuosiin, jolloin suuret ikäluokat perustivat ensimmäisiä omia kotejaan.<sup>5</sup> Muovin osuutta 1960-luvun materiaalina kuvaa hyvin Pekka Korvenmaan toteamus siitä, kuinka ”koko 60-luvun muotoiluun, sen tuotannollisiin, muodollisiin ja toimin-

nallisiin ratkaisuihin vaikutti vahvimmin yli muiden yksi materiaali, muovi – tai oikeammin koko se laaja materiaalivalikoima, joka kulkee yleisnimen muovi alla. Muovien valmistusteknologinen haltuunotto ja sitä myöten sen hinnan lasku sekä tulo yhä laajempaan kulutustavaravalikoimaan tapahtui asteittain 50-luvun puolivälistä seuraavan vuosikymmenen lopulle.”<sup>6</sup> Materiaali tuli suosituksi tunnettujen muotoilijoiden avulla lähinnä 1960-luvun lopun töissä, mutta samalla se levisi laajalle joka kodin monien esineiden arkisena raaka-aineena. Muovien menestystä kotitalouksissa voi katsoa myös ajalta ennen kerrostalojen lähiö-Suomea. Ehkä 1960- ja 1970-luvun muovien menestys osittain pohjautui niille raskaille kotitalous- ja maatalouden töille, jotka etenkin naisille olivat tuttuja 1950-luvun Suomessa. Vuonna 1959 Työtehosteuran osastopäälliköltä Maiju Gebhardilta kysyttiin tietokilpailussa emännän työtehon kannalta parhaita muovivalmisteita. Vastausaikaa oli minuutti ja pitkän luettelon kantavia ideoita olivat työtehtävien keveneminen (vaahtomuovipatja, muovisangot, muoviputket ja -letkut) tai parannus kodin järjestyksessä (pyykkikori,

tiiväörasiat, säilyketölkit). Töiden helpottumista merkitsivät myös lasten muovihaalarit.<sup>7</sup> Oli luonnollista, että kotitalouden fyysisesti raskaiden töiden keveneminen otettiin ilolla vastaan. Menneet vuodet ja vuosikymmenet loivat osaltaan pohjaa sille, miksi muovia voidaan pitää jonkinlaisena syntyvän kulusyhteiskunnan symbolina. Muovi ei kuitenkaan ponnistanut vain menneisyydestä, vaan sillä nähtiin merkityksiä ja symboliikkaa omassa ajassa, 1960-luvulla ja 1970-luvun alussa.

### MUOVI – KULUTUSYHTEISKUNNAN SYMBOLI?

Muovi levisi sekä arkisena että juhlanavon moneen eri yhteyteen. Myös väreillään muovi viestitti jotain uutta. Yhdysvalloissa kuvaavaa on se, että ”sodanjälkeinen sukupolvi kasvoi yhdessä muovin kanssa” Meikle kuvaa muovia niin luontevana osana amerikkalaista yhteiskuntaa, sen käytön laajentumista, hyväksymistä, itsestäänselvyyttä ja kriittisyyttä, että tuossa muovin luvatussa maassa on vaikea uskoa sen kuitenkin olevan jotakin keinotekoisia.<sup>8</sup>



1960-luvulle tultaessa oli ruokapöydässä ehkä monenlaista muovia, kuten Sarviksen melamiinilautaset, Plastexin Kristallon-laseja, polystyreeni-munakuppeja. Pöydällä Finlayson-Forsmanin kerniliina ja päivänkakkarat: Satamuovi. Kuva Helsingin Stockmannin Muovi ja muoto-näyttelystä vuodelta 1959. Kuva: Muoviyhdistys/Sarvis Oy.

Muovin monimuotoisuus tulee esille myös kahdessa muussa muoviteemaa käsittelevässä kirjassa.

Toinen on Sylvia Katzin *Plastics: common objects, classic designs* ja toinen Susannah Handley'n *Nylon, The Story of a Fashion Revolution*<sup>9</sup> Uusien symbolien taustalla on yleensä periodi, jolloin uusia ajatuksia hyväksytään helpommin. Menneiden raskaiden töiden painolasti oli omiaan tasoittamaan nopeasti tietä muoville. Esineiden niukan muotoilun taustalla oli ollut vaatimattomuus ja köyhyys. Jos suomalaisilla ei aikaisemmin ollut varaa väreihin, 1960-luvulle tultaessa oli. Muoti eli tähänastisista värikkäimmän kautensa, ja samaan henkeen suunniteltiin myös muoviesineitä. Muotiin kuuluivat näyttävät muoviset laukut ja korut. Muodin keskuksiksi tuli Lontoo, jolle klassinen Pariisi joutui tekemään tilaa. Amerikka, muovin massakäytön kotimaa, vyöryi lähiökotien televisioista arkielämään. Amerikkalaisen kulutusyhteiskunnan mahdollisuuksia saatettiin katsoa elokuvissa 1940- ja 1950-luvuilla, mutta koiteihin kuvat muovista tulivat 1960-luvulla.

Muoviin perustuvat tekokuidut olivat kulutussyboleja. Liki jokaiselle 1960-luvun lapselle tutuksi kävivät Reiman muovipintaiset enstex-kankaiset haalarit: näin ulkona leikittiin säällä kuin säällä. Naisten vaatteiden, varsinkin mekkojen ja jakkupukujen materiaali oli crimplene. Uutuuden taustalla oli teryleenikuidusta valmistettu joustava kreppilanka. Miesten teryleenipuku oli muotia jo 1950-luvun lopulta alkaen.<sup>10</sup>

Muovi asettui uudessa symboli-julkisuudessa omaan kenttäänsä. Kentän jonkinlaisia ääriäitoja on hahmottanut Roland Barthes teoksessaan *Mythologies* vuodelta 1957, jolloin muovi-materiaalin menestyksekkään aika oli vielä edessäpäin. Hyvästä 1950-luvun lopun ennustuksesta käy Barthesin arvio jonkinlaisesta aineiden hierarkioiden kumoutumisesta ja ”koko maailman valamisesta muoviin”. Muovin tunnistamista helpottaa yleensä kosketus sen pintaan.

Barthes sen sijaan kirjoittaa muovin äänestä, joka hänen mukaansa on sekä onntto että soinniton. Barthes yhdistää oivallisesti semioottisen lähestymistavan materiaaliiseen maailmaan. Hän kirjoittaa kirjassaan luonnollisen ja teknistyneen elämäntavan ristiriitaisuuksista, sekoittaa vanhaa ja uutta ja ennen kaikkea esineellistää kaiken. Hän kirjoittaa olennaisesti siitä, mikä muovin luonto on.<sup>11</sup>

Pekka Korvenmaa kirjoittaa muovista materiaalina, joka ylitse muiden vaikutti 1960-luvun muodon ja materian ratkaisuihin; muovi on pikemminkin materiaalivalikoima, joka kulkee yleisnimen muovi alla.<sup>12</sup> Oliko 1960-luvun koti jollakin tavoin sellainen, johon muovi sopi erityisen hyvin? Oliko muovi yksinkertaistettuna ratkaisu johonkin? Olivathan muoviesineet keveitä, helposti puhdistettavia, usein tilaa säästäviä ja monesti vielä hyvinkin värikkäitä. Kaikki nämä ominaisuudet saattoi yhdistää modernin kulutusyhteiskunnan merkeiksi, joita suuri osa harmauteen ja vaatimattomuuteen tottuneista kuluttajista kaipasi. Muovi oli-kin ehkä paitsi symboli, myös jonkinlainen nousukauden vastaus sille, mitä kuluttajat kaipasivat.

Yksi syy perustella muovin symbolista merkitystä omalle ajalleen, on nähdä sen monikäyttöisyys. Kun Neil A. Armstrong laskeutui 20. heinäkuuta 1969 kuun pinnalle, hän käytti avaruuspukua, jonka varusteissa oli runsaasti erilaisia muoveja. Ensimmäistä kuulentoa pidettiin paitsi tekniikan voittona, myös voittona muovien käytölle. Vaikka esimerkki tuntuu kaukaiselta suomalaisia koteja ajatellen, symboliarvoa silläkin on varmasti ollut. Olihan vastikään yleistynyt televisio hyvä väline todistaa omassa olohuoneessa historiallista tapahtumaa.

Monen energiakriisin, pitkittyneen laman ja koko maailman ainakin hetkeksi jäykistyneen vuoden 2001 terrori-iskun jälkeen on vaikea ehkä muistaa niitä tunnelmia, missä 1960-luvun nousukauden aikana elet-



tiin. Kysymys ei ollut pelkästään pitkästä, yli 1960-luvun mittaisesta nousukaudesta, vaan yleisemminkin laajalle virittäytyneestä uskosta tulevaisuuteen. Näkökulma oli alati kasvavien mahdollisuuksien ja nousevan elintason näkökulma. Esimerkiksi kasvavaa Helsingin niemeä hahmoteltiin niin, että edelleen autoistuva kaupunki tarvitsi liikenteelle rannoilta tilaa. Uusia ajoratoja suunniteltiin kulkevan rantaviivan mukaisesti.

Muovin käytön mahdollisuuksia korostettiin myös kuluttamiseen läheisesti liittyvillä teollisuuden aloilla. Käyttömahdollisuudet olivat laajentuneet, ja on helposti pääteltävissä, että rakennusteollisuus oli muoviteollisuuden suurin asiakas. Talonrakennuksen raaka-ainekulutuksesta muovit edustivat sinänsä kuitenkin vain murto-osaa. Monella tavalla muovikulttuurin edistämisessä mukana ollut Jorma Pohjanpalo mainitsee katsoksessaan myös uuden suomalaisen lujite-

Arkkitehti Matti Suuronen suunnitteli Futuro-talon vuonna 1968. Jonkinlaista avaruustalon tai toisen planeetan talon symboliikkaa kantanut talo herätti alkuun ansaittua huomiota niin lehdistössä, kuin vuonna 1968 Lontoossa järjestetyssä Finnfocus-näyttelyssä. Näkyvät heikkenivät kuitenkin ratkaisevasti ensimmäisen öljykriisin vuoksi, raaka-aineen hinnan noustessa. (Muoviviesti 3/1969).

muovisen Futuro-talon, joka herätti suurta huomiota syksyllä 1968 Lontoossa pidetyssä Finnfocus-näyttelyssä. Tuolloin (ennen energiakriisiä) usko Futuron tuomaan käänteeseen markkinoilla oli suuri. Sitä pidettiin alalla sysäyksenä muovitalojen kaupalliselle, sarjavalmisteiselle tuotannolle. Innostuksen huumassa ei otettu huomioon, että muovitalo ja suomalainen talvi olivat lähtökohteisesti huono ja käytännössä toimimaton yhdistelmä. Varsinaisessa tavanomaisessa talonrakennuksessa Pohjanpalo listaa joukon tekijöitä, kuten kustannusten aleneminen ja rakennusmenetelmien kehittäminen, jotka lisäsivät muovin käyttöä nimenomaan rakennusteollisuudessa. Muita voimakkaan kasvun alueita olivat pakkausteollisuus, kopijateollisuus ja kulkuneuvot.<sup>13</sup>

Futuro-taloa voidaan pitää muovin historiassa esimerkkinä luovuudesta, uskaliaasta kokeilusta, jopa ajalleen tehokkaasta markkinoinnista. Suurista suunnitelmista ei kuitenkaan tullut mitään. Osasyynä huonoon menestykseen oli itse idean sopimattomuus suomalaisiin olosuhteisiin, mutta myös energiakriisien sarja, joka pian teki mahdolltomaksi paljon pienempienkin muoviesineiden tuotannon. Tästä on hyvänä esimerkkinä Ristomatti Ratian suunnittelema Palaset-sisustuselementtisarja.

Kaksi vuosikymmentä myöhemmin Futuro-talo on tehnyt uuden tulemisensa, kun Marko Home ja Mika Taanila ovat toimittaneet kirjan idean alkuperästä ja sen uudesta elämästä. Kirjan takalievepeessä on myös mukana DVD-levyllä Mika Taanilan ohjaama elokuva *Futuro – Tulevaisuuden olotila*. Elokuva on vuodelta 1998, ja teos lentävää lautasta kuvaavasta talosta on julkaistu vuonna 2002. Sinänsä kuvaavaa on, että idean suurimmat

elämisen hetket ovat osuneet voimakkaisiin talouden nousukausiin ja oikeastaan niiden huippuihin, eli talouden ylikuumentuneisiin aikoihin.<sup>14</sup>

## MUOVINEN MAISEMA: NÄKYMÄ KODISSA JA MATKALLA

Pakkausten tarve alkoi kasvaa, kun tavaroita tuli yhä enemmän markkinoille. Oikeastaan koko ajatus ruoan pakkaamisesta muuttui hiljalleen, kun siirryttiin pois maatalousyhteiskunnan vielä melko suuresta omavaraisuudesta. Itsepalvelumyymälät alkoivat yleistyä, ja siirryttäessä maatalousyhteiskunnasta teollisuuden ja palvelujen yhteiskuntaan aikaisempaa suurempi osa ruoasta tuli muualta kuin omalta tilalta. Ruoka otettiin tyypillisesti erilaisissa pakkauksissa ja sitä myös säilytettiin pakkauksissa. Olihan suomalaiset keittiöt hiljalleen vallannut jääkaappi, joka mullisti kotoisen ruokatalouden. Enää ei tarvinnut ruokahuoltoa miettiä siten, että lähes joka päivä laitettiin ruokaa kaupasta tuoduista aineksista. Jo 1960-luvun puolivälissä joka toinen suomalaisista kotitalouksista omisti jääkaapin. Modernin kulutusyhteiskunnan syntymisellä ja naisten työssäkäynnin lisääntymisellä oli selvä yhteys. Selvä yhteys oli myös sillä, että erilaisia kotitaloustöitä ryhdyttiin organisoimaan hieman toisella tavalla. Ruoanlaiton, säilyttämisen, pakkaamisen ja siivoamisen tehtävät alkoivat saada uutta muotoa.

Esimerkiksi Sarviksen valmistamien säilytysastioiden ohella uudenlaiset suunnit-

telun markkinat avautuivat muovisten ruoka- ja muiden kodin pakkausten suunnittelijoille. Tapio Wirkkala suunnitteli Jalostajalle puna-musta-valkoisen tomaattisosepullon 1962. Aivan arkisen tomaattisosepullon rinnalle sopivat 1960-luvun muovisuunnittelusta esimerkkipariksi Finnairin tarjoiluastiat. Muovi saatettiin liittää johonkin hyvin tavalliseen, mutta sillä saattoi olla merkitystä hyvin juhlavassa tai harvinaisessa tulevaisuuden hankkeessa. Muovi sopi hyvin jo materiaalinsa puolesta tulevaisuuden hankkeeksi, kun lentoyhtiö avasi uuden Helsinki – New York -reitit vuonna 1969. Kahdesta DC-8-koneesta tehtiin monipuolisesti muotoilu- alan lahjakkuutta esittelevä liikkuva taide-teollisuusnäyttely. Muoviastioita käytettiin tosin vain turistiluokassa. Wirkkalan suunnittelemat havunvihreät astiat palvelivat koneissa 1980-luvun alkuun.<sup>15</sup> Tapio Wirkkalan astiat olivat tarkkaa suunnittelutyötä

Tapio Wirkkala suunnitteli astiat Finnairin Helsinki–New York reitille vuonna 1969, mutta jo vuonna 1960 hänen suunnittelemansa astiat otettiin käyttöön Finnairin (tuolloin Aero) Caravelle-koneissa. Wirkkalan Caravelle-astioita (oikealla) käytettiin koneissa seuraavan vuosikymmenen vaihteeseen asti.

Kuva: Rauno Träskelin.



Kaj Franck suunnitteli Sarvikselle Pitopöytä-astiaston 1970-luvun lopussa. Kun Kaj Franckin ja Tapio Wirkkalan lisäksi muutamat muut tunnetut suunnittelijat, esimerkiksi valaisinsuunnittelijat, kiinnostuivat muovista, merkitsi se varsinkin 1960-luvun lopussa muovin arvostuksen nousua.



Astioiden piti esimerkiksi ahtaissa olosuhteissa olla helposti pinoutuvia, niiden piti myös olla suhteessa tarjottimien kokoon, sekä sopia standardikaappeihin.<sup>16</sup>

Fiskarsin valmistamat esineet sisälsivät Wirkkalan, renessanssi-ihmisen, suunnittelujatuksia, mutta ne olivat myös symboli jostakin uudesta. Vaikka Finnairin kunnianhimoisen yli valtameren ulottuvan projektin hedelmistä nautti vain hyvin rajallinen osa suomalaisista, alkoivat koneet täyttyä, ja tarve uusille koneille ilmaantui hieman toisella suunnalla. Suomalaisen turistimatkat Välimeren lämpimille rannoille alkoivat.

1960-luku oli hyvää aikaa suunnittelijoille. Vaikka muotoilussa esimerkiksi 1950-luku vielä oli aikaa, jolloin vannottiin Finnish Designin menestyksen nimiin, saivat tunnetut suunnittelijat siitä huolimatta etsiä töitä. Toisin oli 1960-luvulle tultaessa. Valmistajat esimerkiksi toivottivat muovisuunnittelijoiden työt tervetulleiksi, vaikka niillä ei ollut huomattavaa kaupallista merkitystä. Uskottiin esineiden imagomerkitykseen. Kokeiluhenki ja kokeilijat olivat arvossaan. Oikeastaan näin jälkepäin on helppo ymmärtää, miten oikeassa Ilmari Tapiovaara oli tiivistäessään 1960-luvun muotoilun: ”On olemassa valmius muodon vallankumoukseen – kaikki etsivät kaikkea.”<sup>17</sup> 1960-luvun taiteilijoista Ahti Lavonen kuvasi suhdettaan

muoviin näin: ”Pieni punainen muovipala kadulla. Jos sen nostaa siitä, niin heti tulee tunne, että pitää omaa aikaa kädessään.”<sup>18</sup>

Moni tuotteisiin liittyvä idea oli keksitty jo 1950-luvulla tai huomattavasti aikaisemmin, mutta 1960-luvun nousukausi teki niistä todellisuutta kodeissa. Muovin symboliarvoa oli lisäämässä se, että materiaaliin tarttuivat niin nimekkäät, taiteen kentällä profiloituneet suunnittelijat kuin muutama tekijä, joiden työt olivat selvästi arkiselle foorumille tehtyjä, mutta muotoilun ideat korkealaatuisia.

Sarvis oli 1960- ja 1970-luvuilla merkittävä arkisten kotimaisten muovi-ideoiden toteuttaja. Se palkkasi ensimmäisen ammattisuunnittelijan vuonna 1967. Tauno Tarnan vuonna 1969 aloittama Katrilli-sarja on käynyt tutuksi luultavasti suurimmassa osassa suomalaisia koteja. Toinen Sarvisen sarjoista, joka on tullut tunnetuksi sekä korkealaatuisesta suunnittelusta että arjen logiikasta käyttöesineenä on Kaj Franckin Pitopöytä vuodelta 1978. Muita oman aikansa arkielämän symboleja ja muovisten muotojen malleja olivat Ristomatti Ratian suunnittelemat Palaset-sisustuselementit ja Eero Rislakin vuosina 1966–1969 syntyneet Jerry-kannut. Eero Aarnion julkisuudessa tunnetut värit ja muodot olivat yhtä huuto-merkkiä kaikesta, mitä muovimateriaalista



Akryyli oli kirkkain 1960-luvun muovimateriaaleista, ja muun muassa siitä syystä valaisinsuunnittelijoiden suosiossa. Yki Nummen akryylivalaisimista kuvan ylälaidan Lokit eli kansanomaisesti Lentävät lautaset olivat suosikkeja Modern Art -pöytävalaisimen ohella. Modern Art sai nimensä, kun MoMa, New Yorkin Museum of Modern Art liitti sen kokoelmiinsa.

Yki Nummi käytti akryyliä valaisinten ohella muun muassa astioihin, joihin hän saattoi liittää puuta, esimerkiksi teakia. Kuva: Muoviyhdistys.

saattoi synnyttää: kirkasta väriä ja isoja pyöreitä muotoja. Muovin käytön ehkä jollakin tavalla klassisemmat esimerkit olivat Yki Nummen valaisimia: akryylista valmistetut valkoinen Lokki sekä opaalinvalkoisesta ja lasinkirkkaasta muovista koottu pöytävalaisin Modern Art. Muovia yhdistettiin niin jalometalleihin kuin puuhun. Kirkas ja kuultava akryylimuovi oli suunnittelijoiden käsissä materiaali, jota oli arvokasta työstää ja yhdistää myös muihin materiaaleihin. Muovin asema 1960-luvun lopussa ja 1970-luvun alussa oli jotakin samanhenkistä, saman tyyppistä, mistä Minna Sarantola-Weiss

kirjoittaa ”arvomaailman, symbolikielen ja julkisuuden murroksella”.<sup>19</sup>

Murroskauden sisällä ja sen jälkeen syntyy tyhjää tilaa, jossa uudet ideat, uuteen suuntaan ankkuroituneet arvomaailman osat etsivät tilansa ja paikkansa. Kasvanut tiedonvälityksen määrä ja osin uudet tekijät loivat uuden julkisuuden kentän 1960-luvun lopussa. Pelkästään Hymy-lehti ja sen esittämä julkisuus osoitti, että yhtäkkiä julkisuuden asialistalla osa teemoista oli vaihtanut paikkaansa. Kovin suoraan ei muovi tällaisessa murroksessa ollut mukana, mutta uusi julkisuus osittain puhui myös muovin puolesta. Esimerkiksi nuoren keskiluokan perheiden sisustamisen esille nostanut Avotakka-lehti oli 1960-luvulla ja 1970-luvun alussa, jos ei muovin puolestapuhuja, niin ainakin sen itsestäänselvyyden havainnollistaja.<sup>20</sup>

Opiskelijat olivat aistimassa uudenlaisia aikoja. Talouden ehdot muuttuivat niin kotimaassa kuin kauempana. Oli yhden rakennemuutoksen aika. Heti sodan jälkeen



Eero Aarnion Pastillilla (yllä) on niin laskettu mäkeä kuin kelluttu veden pinnalla. Vuonna 1968 syntynyt Pastilli oli selvästi oman aikansa tuote. Viime vuosina moni 1960-luvun lopussa ja 1970-luvun alussa suunniteltu tuote on kokenut uuden tulemisensa retro-hengessä ja Pastilli on yksi näistä. Kuva: Adelta International.

syntyneet suuret ikäluokat siirtyivät sekä opiskelu- että työelämään. 1960-luvun vuodet olivat merkinneet joukkotiedotuksen laajentumista ja avautumista. Vaikka 1960-luvusta käytetään usein ilmaisua television vuosikymmen, myös esimerkiksi aikakauslehdistö laajeni 1960-luvun aikana. Oli aika ryhtyä kuvaamaan ympäristöä visuaalisesti toisin koodein kuin aikaisemmin.

Agraarisen yhteisön kuluttajan malli sai väistyä, arkielämän tila kaupunkikulttuurissa oli toisenlainen. Arkinen elämänmuoto etsi uusia ulottuvuuksia. Vuosikymmen on toisaalta pitkä ajanjakso, johon sisältyy useampia erilaisia vaiheita. 1960-luvun alun arkinen elä-

Eero Aarnion Kupla-tuoli (alla) on vuodelta 1968. Katosta roikkuvassa Kuplassa ikään kuin ollaan sisällä, mutta samalla väritön akryyli-muovi läpäisee valoa molempiin suuntiin. Eero Aarnion töistä niin Kupla, Pallo kuin Pastilli ovat päässeet monet kerrat kansainvälisten lehtien kanteen. Kuva: Adelta International.



mänmuoto oli vielä hyvin paljon jatkoa 1950-luvulle, kun taas vuosikymmenen loppu kurottautui jo kokonaan toisenlaisiin teemoihin. Moni nainen katsoi ajan olevan sopivan läheteä töihin kodin ulkopuolelle. Laajentunut joukkotiedotus alkoi antaa hyvinkin virikkeitä, millaiselta arkielämän oli hyvä näyttää. Ehkä muovin merkityksiä oli edustaa alkua sellaiselle ajalle, jossa painoa pannaan yhä enemmän sille, millaiselta joku esine näyttää. Muovihan ainakin voimakkaasti edusti näyttämistä. Vaikka muovi edusti arjen käytännöllisyyttä, edusti se myös värien ja esineiden muodon puolesta näyttävyyttä.

## MUOVI JA UUDENLAINEN KULUTTAJA

Muovin nouseminen yhdeksi modernin kulutusyhteiskunnan symboliksi edellytti sitä, että kuluttaminen nousi uudelle tasolle, samalla kun muovia käyttämässä oli kokonaan uuden tyyppinen kuluttaja. Taloudellisesti hyvät 1960-luvun vuodet olivat merkinneet sitä, että keskimääräisesti perheen käytössä ollut raha ei mennyt perustarpeiden tyydyttämiseen. Kun suomalaiset olivat tottuneet 1960-luvulle asti lähinnä säästämään, olikin edessä joskin toivottu, mutta hämmäntävä ajanjakso. Piti miettiä, miten ylijäävän rahsumman sijoittaa tai kuluttaa. Kuluttamiseen löytyikin nopeasti kohteita. Vaurastumisen realisoitumisen kohteet vaihtelivat autosta ja varhaisista ulkomaanmatkoista televisioon ja yleensä muihin kotiin kiinteästi liittyviin asioihin. Moni 1960-luvun kuluttajista katsoi esimerkiksi kotiaan uusin silmin, ja tässä oli muoviteollisuudella uudenlaisia mahdollisuuksia. Yleensä kaupunkimuotoisen asumisen, uusien kotien ja uudenlaisen ruokakulttuurin ansiosta viimeistään 1960-luvulla muoviesineet ovat vakiinnuttaneet paikkansa suomalaiskodeissa. Arki piti ikään kuin asemoida uudelleen. Samaan aikaan, kun muovi levisi kotien lisäksi tehokkaasti tuotannollisen toimin-

Fiskarsin 1960-luvulla valmistamia Fiskamin-astioita, joita suunnittelivat Olof Bäckström, Mattias Ingman ja Gittan Kokko. Kuva: Rauno Träskelin.



nan eri alueille, siitä alkoi olla myös selvästi huonoja kokemuksia. Aikansa kuluttaja vei shampoopullon saunaan tai kaatoi kiehuva vettä muoviasiaan, joka ei sitä kestänyt. Hiljalleen 1960-luvun aikana ja viimeistään 1970-luvun alussa alettiin keskustella uusiutumattomien luonnonvarojen käytöstä 1960-luku ja 1970-luvun alku olivat muoville suotuisaa aikaa, mutta vuonna 1973 koko teollistuneen maailman ajatuksia muutti ensimmäinen energiakriisi. Alkoi kriisin sarja, joka nosti öljyn hinnan ja pakotti paitsi säästämään, myös suuntaamaan katseen muihin energiavaihtoehtoihin. Se pakotti arvioimaan uusiutumattomien luonnonvarojen käytön uudelleen. Samoihin aikoihin kiihtyi keskustelu lopputuotteista ja siitä, mitä luonnossa häviämättömälle muoville pitäisi tehdä. Muovista tehdyt talot olivat ehkä selkein esimerkki siitä, että muovi ei kestänyt olosuhteissa, joihin talot oli valmistettu. Tämä ihmeaineeksi luultu materiaali osoittautui yleistyessään monissa ratkaisuisa paitsi heikosti kestäväksi, myös epäkäytännölliseksi. Muovin yleistyminen modernisoituvassa

kulutussyhteiskunnassa ja myöhemmin kriisi raaka-aineen kallistumisen ja ympäristökriittikin vuoksi käyvät hyvin esimerkiksi myös siitä, miten nousukauden aikana ideat otetaan avosylin vastaan ja miten kriisin ja laskukauden aikana suhtautuminen on huomattavasti kriittisempää.

- <sup>1</sup> Hankonen 1994, s. 471.
- <sup>2</sup> Heinonen 2000, s. 17.
- <sup>3</sup> Hankonen 1994, s. 467.
- <sup>4</sup> Kortti 2003, s. 63.
- <sup>5</sup> Meikle 1995, s. 63.
- <sup>6</sup> Korvenmaa 2003, s. 44.
- <sup>7</sup> Laalo 1990, s. 309.
- <sup>8</sup> Meikle 1995, 1.
- <sup>9</sup> Katz 1984. Handley 1999.
- <sup>10</sup> Nyman & Poutasuo 2004, s.122.
- <sup>11</sup> Barthes 1994, s. 154-156. Barthesin Mythologies-alkuteos ilmestyi vuonna 1957.
- <sup>12</sup> Korvenmaa 2003, s. 44.
- <sup>13</sup> Pohjanpalo 1970, s. 115-116.
- <sup>14</sup> Home & Taanila 2002.
- <sup>15</sup> Poutasuo 2000, s. 201-203.
- <sup>16</sup> Poutasuo 2000, s. 203.
- <sup>17</sup> Muodon kuvat 1960-1990, 1991, s. 11.
- <sup>18</sup> Lavonen 2002, s. 104.
- <sup>19</sup> Sarantola-Weiss 2003, s. 13.
- <sup>20</sup> Avotakka 1967-1973.

#### LÄHTEET:

##### Lehdet:

Avotakka, vuosikerrat 1967–1973.

##### Kirjallisuus:

- BARTHES, Roland. Mytologioita. Gaudeamus. Tammer-Paino. Tampere. 1994. (Alkuteos: Mythologies, 1957)
- HANDLEY, Susannah. Nylon. The Story of a Fashion Revolution. The Johns Hopkins University Press, Baltimore, Maryland. 1999.
- HANKONEN, Johanna. Lähiöt ja tehokkuuden yhteiskunta. Suunnittelujärjestelmän läpimurto suomalaisten asuntoalueiden rakentamisessa 1960-luvulla. Otatiето. Gaudeamus. Tampere. 1994.
- HOME, Marko & TAANILA, Mika. Futuro. Tulevaisuuden talo menneisyydestä Desura Oy Ltd. Gummerus Kirjapaino. Jyväskylä. 2002. (Teoksessa DVD-levy, joka sisältää Mika Taanilan vuonna 1998 ohjaaman elokuvan Futuro – Tulevaisuuden olotila, sekä muuta hankkeeseen liittyvää filmimateriaalia.)

HEINONEN, Visa. Näin alkoi ”kulutusjuhla”. Suomalaisen kulutussyhteiskunnan rakenteistuminen teoksessa Hyvää elämää, 90 vuotta suomalaista kuluttajatutkimusta, toim. Kaarina Hyvönen, Anneli Juntto, Pirjo Laaksonen, Päivi Timonen. Yliopistopaino. Helsinki 2000.

KATZ, Sylvia. Plastics: common objects, classic designs. Harry N. Abrams, Inc. New York. Painettu Japanissa. 1984.

KORTTI, Jukka. Modernisaatiomurroksen kaupalliset merkit. 60-luvun suomalainen televisiomainonta. Bibliotheca Historica 80. Suomalaisen Kirjallisuuden Seura. Helsinki. 2003.

KORVENMAA, Pekka. Näkyä vai palvella? Muotoluusta Suomessa 1960-luvulla, teoksessa Oleta pyöreä tuoli, Eero Aarnion 60-luku. Teos osana Eero Aarnion näyttelyä Helsingin Taidehallissa 12.6.–10.8.2003, Taideteollisen korkeakoulun julkaisusarja B 72, Taidehallin julkaisusarja. 2003.

LAALO, Kalevi. Nappikaupasta muoviaikaan, 70 vuotta suomalaista muoviteollisuutta. Karisto. Hämeenlinna. 1990.

LAVONEN, Ahti. Ajatuksia taiteestani. Ahti Lavonen, aikansa haastaja, toim. Liisa Lindgren. Kuvataiteen keskusarkisto. Jack-in-the-Box. Helsinki. 2002.

MEIKLE, Jeffrey L. American Plastic, A Cultural History. Rutgers University Press, New Jersey. 1995.

Muodon kuvat 1960–1990, toim. Juliana Balint, Teollisuustaitteen Liitto Ornamo, Länsi-Suomi. Rauma. 1991.

NYMAN, Hannele & POUTASUO, Tuula. Muovikirja. Arkitavaraa ja designesineitä, WSOY, WS Bookwell. Porvoo. 2004.

POHJANPALO, Jorma. Maailman muoviteollisuuden näkymiä teoksessa Muoviteollisuuden näköaloja. Muoviyhdistyksen 30-vuotisjulkaisu, Muoviyhdistys 1940–1970, toim. Jorma Pohjanpalo. Kanervan kirjapaino. Lahti. 1970.

POUTASUO, Tuula. Futurismia ja arkitavaraa, teoksessa Tapio Wirkkala, Ajattelevat kädet. Teos osana näyttelyä Tapio Wirkkala – silmä, käsi, ajatus. Taideteollisuusmuseossa 25.8.2000–14.1.2001. Taideteollisuusmuseo, WSOY. Helsinki. 2000.

SARANTOLA-WEISS, Minna. Pallotuolin Suomi teoksessa Oleta pyöreä tuoli, Eero Aarnion 60-luku. Teos osana Eero Aarnion näyttelyä Helsingin Taidehallissa 12.6.–10.8.2003, Taideteollisen korkeakoulun julkaisusarja B 72, Taidehallin julkaisusarja. 2003.

Kirjoittaja on YTM, joka valmistelee väitöskirjaa Helsingin yliopiston yhteiskuntahistorian laitoksella aiheesta *Vallankumous kotona! Arkielämän visuaalinen murros 1960-luvun lopussa ja 1970-luvun alussa*.

Sähköposti: tiina.huokuna@helsinki.fi